

Т. В. Несторенко

Теоретичні основи сталого розвитку житлово-комунального господарства

У статті обґрунтовано необхідність переходу житлово-комунальної сфери до сталого розвитку. Визначено сутність сталого розвитку житлово-комунального господарства. Запропоновано систему управління сталим розвитком галузі.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, екологодеструктивний вплив, сталий розвиток, система управління.

Вступ. Інтенсивне споживання та нераціональне використання природних ресурсів, утворення великої кількості відходів в результаті виробничо-господарської діяльності призвело до виникнення негативних змін в навколишньому природному середовищі. Головним винуватцем цього є виробнича сфера, а саме металургія, енергетика, вугільна промисловість. Та не останню роль в екологодеструктивній діяльності відіграє і житлово-комунальна галузь (ЖКГ), яка забезпечує першочергові потреби населення та сприяє створенню необхідних умов для функціонування інших галузей.

Вагомий вклад у дослідження проблем, пов'язаних з розвитком ЖКГ, внесли Гура Н. О., Качала Т. М., Кравцова Л. В., Матвєєва Н. М., Полюянов В. В., Солодкий В. О., Юр'єва Т. П. та ін. Разом з тим, у роботах зазначених авторів розглядалися переважно соціально-економічні проблеми розвитку галузі, залишаючи поза увагою екологічні наслідки господарської діяльності підприємств ЖКГ.

Постановка задачі. Метою статті є дослідження проблем, що перешкоджають сталому розвитку житлово-комунального господарства, а також дати загальну характеристику сталого розвитку галузі як об'єкта державного управління в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Сьогоднішній стан ЖКГ є результатом успадкованого від колишнього СРСР неефективного ресурсовитратного управління, що, по-перше, гальмує розвиток галузі, а по-друге, деструктивно впливає на стан навколишнього природного середовища.

Екологодеструктивну діяльність ЖКГ можна розглядати з двох позицій: *споживання* природних ресурсів та *забруднення* навколишнього природного середовища відходами, викидами та скидами.

Розглянемо деструктивні аспекти впливу ЖКГ на довкілля.

1. *Споживання ресурсів.* ЖКГ має надзвичайно високу ресурсо- та енергоємність: за обсягами водоспоживання (25,8%) займає друге місце після промисловості [8], за обсягами енергоспоживання – третє місце після енергетики і чорної металургії. Найбільш значний екологодеструктивний вплив галузі проявляється в «даремних» витратах, про що свідчать наступні результати досліджень:

Несторенко Тетяна Володимирівна, аспірант кафедри економіки та бізнес-адміністрування Сумського державного університету.

– витрати в системах водопостачання сягають 30–40%, а в деяких регіонах перевищують 50% [10];

– питомі витрати енергоресурсів на виробництво 1 Гкал теплової енергії складають 185–190 кг у.п., у той час як середньосвітовий показник – 140–150 кг у.п., фактичні втрати на транспортування теплової енергії в мережах сягають 30% (нормативні втрати не повинні перевищувати 13%) [5];

– витрати енергоресурсів на одного мешканця житлового фонду в Україні у 2,5–2,7 рази вищі, ніж у країнах ЄС [5].

2. *Забруднення навколишнього природного середовища.* У містах і селищах міського типу України щороку утворюється близько 40 млн м³ сміття, а більшість звалищ, на які вивозяться тверді побутові відходи, заповнена на 90% і не відповідають вимогам екологічної безпеки [8]. Через погіршення стану каналізаційної системи відбулося збільшення частки забруднених стічних вод у загальному водовідведенні з 22% (1992 р.) до 31% (2003 р.) [11].

Вище зазначене дозволяє стверджувати, що ЖКГ потребує проведення заходів організаційного, правового, фінансового і технічного характеру для зменшення забруднення довкілля та спрямованих на раціональне використання ресурсів.

Забезпечення довгострокових перспектив розвитку галузі фахівці пов'язують з реалізацією моделі її сталого розвитку.

Деякі аспекти соціо-еколого-економічного розвитку ЖКГ відображені в Загальнодержавній програмі реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки, що є продовженням програм реформування попередніх періодів (Програма реформування та розвитку житлово-комунального господарства на 2002–2005 рр. та на період до 2010 р., Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 рр.). Даний закон є основним програмним документом у житлово-комунальній сфері та визначає основні напрями реформування галузі [7]. На жаль, практична реалізація зазначених положень відбувається досить повільно та фрагментарно.

Тож, на сьогоднішній день залишається низка проблемних невирішених питань, а головне – відсутня єдина національна стратегія реформування галузі, яка б дозволила даному сектору економіки перейти на шлях сталого розвитку.

Відомо, що концепція сталого розвитку ґрунтується на основі комплексності та інтеграційності трьох компонентів, що передбачають досягнення цілей [1; 2; 4; 6; 9]:

– екологічних (спрямовані на ефективний розподіл ресурсів у часі, який адекватно враховував би природній капітал);

– економічних (пов'язані з подальшим гармонійним розвитком виробництва, продуктивних сил суспільства);

– соціальних (передбачають підвищення добробуту населення, вирівнювання рівнів їх життя – внутрішніх і зовнішніх, поліпшення соціальних умов та стандартів).

З урахуванням зазначеного обґрунтуємо необхідність переходу ЖКГ до сталого розвитку. По-перше, галузь є соціально орієнтованою, оскільки головне її призначення – забезпечення людини необхідними умовами для проживання; по-друге, господарська діяльність житлово-комунальних підприємств має високий рівень навантаження на навколишнє природне середовище; по-третє, галузь є фінансово нестійкою (збитки у 2009 р. склали 1,9 млрд грн [12]).

Реалізація концепції сталого розвитку ЖКГ передбачає, в першу чергу, формування понятійного апарату, зокрема поняття «сталий розвиток житлово-комунального

господарства» з урахуванням стратегічної спрямованості, соціальних інтересів та екологічних вимог.

Сталий розвиток житлово-комунального господарства (СР ЖКГ) – це процес забезпечення споживачів якісними та доступними житлово-комунальними послугами, що досягається шляхом узгодження економічної ефективності галузі та екологічної безпеки з метою підвищення якості життя населення.

У більш вузькому розумінні СР ЖКГ потрібно розглядати через систему управління даним процесом, що передбачає формування вихідних взаємопов'язаних елементів, а саме суб'єкти – об'єкти управління сталим розвитком галузі, цілі-орієнтири, методи та інструменти впливу (рис. 1).

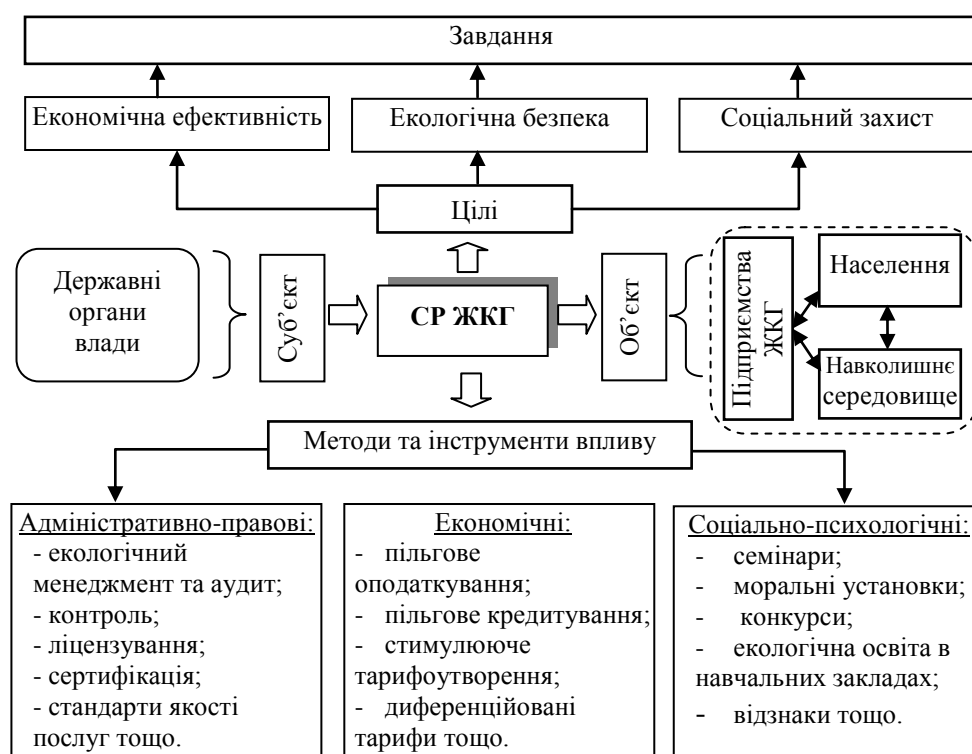

Рис. 1. Основні елементи управління СР ЖКГ

Суб'єктом управління (керуюча система) сталого розвитку галузі є держава в особі державних органів управління (президент, Міністерство з питань житлово-комунального господарства України, органи місцевого самоврядування), які за допомогою методів управління та відповідних інструментів впливають на керовану систему.

Об'єктом управління (керована система) сталого розвитку є підприємства і організації ЖКГ та соціо-еколого-економічні відносини, що виникають в результаті їх господарської діяльності.

Перехід до сталого розвитку змінює шкалу пріоритетів та цілей. З урахуванням наявних проблем галузі та вимог до сталого розвитку виділені наступні цілі: економічна ефективність, соціальний захист та екологічна безпека.

Для досягнення зазначених цілей повинні використовуватися певні методи та інструменти впливу економічного та неекономічного характеру. В економічній науці виділяють наступні методи управління [3]:

- 1) адміністративно-правові – методи, що передбачають правовий і адміністративний вплив на об'єкти регулювання певними правовими нормами: законодавчими актами, положеннями, інструкціями, наказами і розпорядженнями;
- 2) економічні методи – прийоми і способи управління, які базуються на використанні економічних законів, економічних інтересів і показників;
- 3) соціально-психологічні – методи, що базуються на переконанні, традиційних цінностей та звичаях з метою впливу на свідомість людини та заохочення її до конкретних дій.

Визначені цілі-орієнтири розвитку галузі об'єднують систему завдань трансформації господарського комплексу, які необхідно вирішувати на всіх рівнях економіки (рис. 2). На державному (макро) рівні розглядаються завдання щодо створення інституційно-правової бази та формування економічних стимулів для ефективної, екологічно безпечної господарської діяльності підприємств ЖКГ, на рівні підприємства (мікро-) – реструктуризація та організація підприємства.

Заходи щодо створення екологічної безпеки господарської діяльності підприємств ЖКГ спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та охорону навколишнього середовища, а також є способом підвищення економічної ефективності підприємств та створення безпечних умов життя громадян.

Соціальний аспект сталого розвитку ЖКГ передбачає розробку заходів щодо безпечності, системності та доступності отримання житлово-комунальних послуг (ЖКП), інформованості населення про тарифоутворення, що дасть можливість створити систему захисту споживачів послуг, а також заходи, що дозволять захистити інтереси робітників та спеціалістів житлово-комунального сектора.

Економічна ефективність підприємств ЖКГ може бути досягнута за рахунок удосконалення існуючої системи державного управління майном ЖКГ, створення ефективної системи тарифоутворення та контролю за ним, налагодження платіжно-розрахункової дисципліни на підприємствах.

Висновки. Господарська діяльність житлово-комунальних підприємств супроводжується соціо-еколого-економічними суперечностями, що перешкоджають сталому розвитку всієї країни. Тож, розроблення концепції сталого розвитку ЖКГ, яка б стала основою для розроблення відповідних нормативно-правових актів і програм, є важливим державним завданням.

Перехід від існуючого стану ЖКГ до його сталого розвитку може бути реалізований шляхом впровадження наступних заходів: заміна технологій виробничих процесів, впровадження міжнародних соціально-екологічних стандартів, підвищення екологічної свідомості, мислення та відповідальності кожного громадянина України.

Реалізація запропонованих заходів дасть змогу мінімізувати негативні наслідки господарської діяльності підприємств ЖКГ, підвищити рівень обслуговування споживачів житлово-комунальних послуг, структурувати відносини «державна – підприємство – населення».

		Заходи забезпечення сталого розвитку ЖКГ	
Цілі		На макрорівні	На мікрорівні
Екологічна	<ul style="list-style-type: none"> • удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням ресурсоощадного споживання; • стимулювання екологічно безпечного господарювання підприємств ЖКГ; • включення екологічної складової в тариф на ЖКП; • створення галузевих екологічних стандартів; • загальногалузевий облік ресурсоспоживання; • створення незалежної комісії щодо регулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання; • стимулювання населення до ресурсозбереження в домогосподарствах; • формування у населення екологічної культури. 	<ul style="list-style-type: none"> • поглиблення знань робітників в області екології; • екологоорієнтована модернізація основних фондів та технологічних процесів; • облік споживання ресурсів в господарській діяльності. 	
Соціальний	<ul style="list-style-type: none"> • підтримка споживачів з низьким рівнем доходів; • забезпечення рівних можливостей доступу споживачів до отримання всіх видів ЖКП; • встановлення гарантованих стандартів якості ЖКП; • створення незалежної комісії щодо регулювання якості ЖКП; • інформування населення через засоби масової інформації про господарську діяльність підприємств, в т.ч. щодо тарифоутворення на ЖКП; • доступ до інформації щодо гарантів забезпечення ЖКП. 	<ul style="list-style-type: none"> • компенсація споживачам ЖКП за отримання неякісних послуг; • відповідність ЖКП до встановлених гарантованих стандартів; • покращення умов праці робітників, наближення до міжнародних стандартів організації праці; • забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; • доступ до інформації щодо тарифоутворення. 	
Економічна	<ul style="list-style-type: none"> • організаційно-адміністративний розподіл функцій державного контролю та управління; • підготовка фахівців різних спеціальностей в житлово-комунальній сфері; • забезпечення чесної конкуренції за право надавати ЖКП; • сприяння у впровадженні інноваційних технологій; • контроль за суб'єктами природної монополії; • впровадження стимулюючих методів тарифоутворення на ЖКП. 	<ul style="list-style-type: none"> • реструктуризація боргів; • забезпечення розрахунково-платіжної дисципліни; • забезпечення самоокупності суб'єктів природних монополій. 	

Рис. 2. Цілі й напрями реалізації політики сталого розвитку в ЖКГ

1. Балашов А. Концепція сталого розвитку в глобальному вимірі та її управлінська операціоналізація / А. Балашов // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2009. – Вип. 3(3). – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2009_3/index.html.
2. Белоус А. И. Концепция устойчивого развития: новая социально-экономическая парадигма и ее развитие / А. И. Белоус // Актуальные проблемы устойчивого экономического развития : материалы международной научной конференции, 24–25 лют. 2005 р. – Кишинев, 2005. – Вып. 1. – С. 58–64.
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навчальний посібник / І. М. Бойчик – К. : Атіка, 2002. – 480 с.
4. Дорогунцов С. І. Екологія : підручник / [С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик та ін.] – К. : КНЕУ, 2005. – 371 с.
5. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку: Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році / [С. Ф. Єрмілов, В. М. Геєць, Ю. П. Ященко, В. В. Григоровський, В. Е. Лір та ін.] – К., НАЕР, 2009. – 93 с.
6. Желаяева С. Э. Институциональные аспекты устойчивого развития социо-эколого-экономических систем различных типов / [Желаяева С. Э., Сактоев В. Е., Цыренова Е. Д.] – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2005. – 156 с.
7. Закон України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки» № 1511-VI від 11.06.2009.
8. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку // Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «Оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні». – Київ, 2007. – 185 с.
9. Основи стійкого розвитку : навчальний посібник ; за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми : Університетська книга, 2005. – 654 с.
10. Салієв Е. І. Механізми реалізації державної політики у сфері водопостачання в Автономній Республіці Крим : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 «Механізми державного управління» / Е. І. Салієв // Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К., 2008. – 20 с.
11. Статистичний щорічник України за 2003 р. ; [за заг. ред. О. Г. Осауленка] – К. : «Консультант», 2004. – 631 с.
12. Новини ТСН. – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi/z-pochatku-roku-zbitki-pidpriemstv-zhkg-syagnuli-490-mln-griven.html>.

Отримано 24.06.2011 р.

Т. В. Несторенко

Теоретические основы устойчивого развития жилищно-коммунального хозяйства

В статье обосновано необходимость перехода жилищно-коммунальной сферы к устойчивому развитию. Определена сущность устойчивого развития жилищно-коммунального хозяйства. Предложено систему управления устойчивым развитием отрасли.

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство, экологодеструктивное воздействие, устойчивое развитие, система управления.

T. V. Nestorenko

Theoretical basics of sustainable development of housing and communal services

In the article the necessity of transition of housing and communal services to sustainable development is grounded. The essence of housing and communal services sustainable development is defined. The system of industry sustainable development management is proposed.

Keywords: housing and communal services, ecodestruction, sustainable development, management.